شيخ اياز جي گيت ۾ فني ۽ فڪري جماليات

Technical and Aesthetics in Sheikh Ayaz's Geet

عزيز قاسماڻي

Abstreict:

Shaikh Ayaz has been legendary poet of Sindh. He was born on 3rd March 1923 AD at Shikarpur. His father Shaikh Ghulam Hussain named him Mubarak Ali. Later he became famous by his pen name Shaikh Ayaz. He has been titled as great thinker by Sindhi nation. He didn't gain this title overnight but rather he dedicated his whole life to the Sindhi literature and poetry. His books in 1962 AD.

Many of his books were seized: 'Bhanwar Bhare Akas', 'Kalhe Patam Kenro' 1962, Compilation of Letters 'Kaak Kakor ya Kapri in 1963, 1964 and in 1968 by the then dictators. His stature as poet was known when he molded himself completely into his poetic art.

سنڌي گيتَ بہ وائي جيئان شيخ اياز جي جديد شاعريءَ ۾ لوڪ گيت جي صورت ۾ ملن ٿا. ڪنڊڙي وارن بزرگن ۽ خليفي نبي بخش جي ڪلام ۾ گيت جي صورت ملي ٿي، پر اسان جڏهن لوڪ گيت کان گيت جي ارتقا ڏانهن ايندا سين تہ موضوع جي لحاظ کان اهڙيون ڪيتريون ئي شيون گيت ۾ شامل ڪرڻيون ئي پونديون. پر اهڙو تحقيقي ڪم اڃا ڪنهن عالم هٿ ۾ نہ ڪنيو آهي. تنهن ڪري في الحال گيت جي حوالي سان هوندراج دکايل، ڪشنچند بيوس، لطف الله بدوي ۽ شيخ اياز ۽ بردي سنڌي جا نالا اچي وڃن ٿا ان کان پوءِ هن صنف ۾ گهٽ‍ن شاعرن حصو ورتو آهي. جن ۾ نارائڻ شيام، تنوير عباسي، نياز همايوني، مير محمد پيرزادو، ادل سومرو، سرمد چانڊيوءِ پيا ڪيترائي نوجوان شاعر اچي وڃن ٿا، جن گيت ۽ لوڪ گيت لکيا آهن.

سرمد چانڊيو جا بہ ڪتاب گيت تي اچي چڪا آهن، جيڪي گيت جي حوالي سان پنهنجي نرالي حيثيت رکن ٿا. استاد بخاريءَ جا گيت لهري لهري ۾ لالاڻ

ٻه جديد گيت جو بهترين نمونو آهي. مير محمد پيزاري جي ڪتاب ۾ ٻه سناگيت آهن. اسان جي عالم سڳورن لکيو آهي ته هيءَ هندي صنف آهي.

اها حقيقت آهي ته هندي گيت جا ٻه سنڌي گيت تي اثر آهن. پر پنهنجو ارتقائي سلسلو اسان کي ٽوڙڻ نه گهرجي. ائين شاهه لطيف کان پوءِ شيخ اياز جي ٿهيءَ تائين واقعي وائي ڪنهن نه لکي آهي.

جڏهن اسان ڪافي گو شاعرن جو مطالعو ڪنداسين ته خليفو نبي بخش، سچل سرمست ۽ ٻين صوفي شاعرن جي ڪلام ۾ اسان کي واين جو وڏو ذخيرو ملي ٿو.

خليفي نبي بخش پنهنجي اهڙي شاعريءَ کي وائي نه ڪوٺيو آهي. پر ڊاڪٽر نبي بخش بلوچ گهرو مسودي کي نظر انداز ڪندي ٻئي ڪنهن هنڌان مليل مسودي کي نظر ۾ رکي. خليفي صاحب جي شاعريءَ کي وائي سڏيو آهي پر اهو مامرو تحقيق طلب آهي. ائين گيت به ميدان تي آيو آهي. جنهن جو سلسلو لوڪ گيت کان ڪٽي هندي گيت جي آڌار تي رکيو ويو آهي. پر اهڙا ڪيترائي لوڪ گيت آهن جيڪي گيت جي حيثيت رکن ٿا.

جديد گيت جو سناءُ عروض ۽ ڇند ۾ گڏيل نمونو هلي ٿو. جديد شاعرن ڇند ۽ عروض جون پابنديون پاڻ تي لاڳو نه ڪيون آهن. جيڪڏهن سنڌي گيت جي فن تي تحقيق ڪبي ته ايترا وزن ۽ گهاڙيٽا اسان جي سامهون ايندا، جو شايد هڪ وڏو دفتر بنجي وڃي، هر هڪ شاعر پنهنجي پنهنجي طور تي تجربا ڪيا آهن ۽ ڪندا رهن ٿا.

گيت ۾ لهجا.

شيخ اياز جي گيتن جي وڏي ۾ وڏي خوبي اها آهي جو هن جي گيت ۾ پوري سنڌ جا لهجا شامل آهن. عورت، مرد ۽ ٻار کان وٺي، ڀاءُ، ڀيڻ، مڙس، پيءُ، پٽ، ماءُ، ٻار، استاد، شاگرد جو ماحول ملي ٿو.

شهري ٽوڙي ڳوٺاڻي زندگيءَ به گڏيل نمونو سان سندس گيت جي سونهن آهي. وس ڪندي شيخ اياز ڪنهن به خطي کي نظرانداز نه ڪيو آهي. اها ئي شيخ

اياز جي گيت جي انفراديت آهي، جو ان کي سنڌي شاعرن کان توڙي برصغير جي شاعرن کان ممتاز حيثيت بخشي ٿي.

شيخ اياز جي گيت مان لهجا ڏيڻ ضرور سمجهان ٿو. جئين پڙهندڙ سولائي سان اهو فرق معلوم ڪري سگهن.

ڏسو هن لوڪ گيت ۾ ٺيٺ ڳوٺاڻي ٻولي ۾ ماحول پيش ڪيو ويو آهي. اجا ٻه ائين چئجي ته هي سانگي ماڻهن جو گيت آهي. جيڪي هڪ جاءِ ترسڻ وارا نه آهن ۾ زراعت سان سندس واسطو ڪونهي جن جو گذر سفر ڏٽ تي آهي.

چيٽو ڪو نه چڙيندي سانءِ
چيٽو ڪونه چڙيندي سانءِ
وهنجان ٿي ته ڏسي ٿو ڏير
منهنجي آهه مٿي ۾ مير
ڳولي گهاٽ ڪٿي ڪو گهير
وهنجي سهنجي ايندي سانءِ
چيٽو ڪونه چڙيندي سانءِ. (1)

هن لوڪ گيت جو سرو جنهن ۾ چيٽي نه چڙهڻ تي ضد آهي، چو ته ويچاري وينگس کي مٿو ڌوتي ويرم لڳي آهي، تنهن کان سواءِ ان جو مٿو ٻه ميرو آهي. هتي مٿي ميري مان مراد جنابت جي حالت آهي.

ڪيڏو وڏو اصطلاح گيت ۾ آندو ويو آهي، جن جو گهر هڪ پڪي کان وڌيڪ نه آهي. جيڪڏهن اتي وهنجي ٿي ته نوجوان ڏيرُ ڪيس ان حالت ۾ ڏسندو. تنهن ڪري ڪو اهڙو گهاٽ گهيرُ تاڙي وهنجڻو اٿس. جتي جهنگ جو ننگ هجي، وهنجي ٿي ته نوجوان ڏير ۾ ڪوبه ڪيس ڪينَ ڏسي، اهو چيٽي نه چڙهڻ جو سبب آهي، جن ماڻهن ڪرنگهُه ۾ چيٽو چڙهجندي ڏٺو هوندو، انهن کي ئي خبر آهي ته چيٽي ۾ ڪرنگهه جا چانور ڪئين چڙهبا آهن. پهرين انهن کي جنڊ ۾ ڏربو آهي ۾ پوءِ اکري ۾ چڙهبو آهي. ساريون ته ٻن مارن ۾ چڙهجي ويندديون آهن. پر چيٽو ۾

ڪرنگهہ پنج مار ڪان پوءِ تيار ٿيندا آهن. پهرين انهن کي ڏري، وائي پوءِ اکريءَ ۾ پهرين مار ڏبي اٿن. ان ڪان پوءِ ٻي گارڏر واري مار ڏبي اٿن، تنهن ڪان پوءِ ٽئين ۽ چوٿين مار ڏئي چانور حاصل ڪبا آهن. سابہ هڪ عورت سڄي گهر جي ڪاٻاري کي سنڀالي ۽ پوءِ اهو ڇڙهڻ پيهڻ جو ڪم بہ ڪري. اهو سڀئي منظر هن لوڪ گيت جو پس منظر آهن هي لوڪ گيت سانگي لهجي جي نشاندهي ڪري ٿو.

ٻاٻيهو ٻولي!

جهار تہ هتڙي ڪوئي هڪلي.
ڪير جهجي جهولي
ٻاٻيهو ٻولي!

نيسر هيٺان نينگر وهنجي
وار ڇڏيا کولي
ٻاٻيهو ٻولي! (2)

هي گيت هارياڻيءَ جو گيت آهي. پوک جي جهار هڪلڻ جو ذڪر آهي، نار جي هيٺيان وهنجڻ جو ذڪر ملي ٿو. هڪ پاسي ٻاٻيها ٻولڻ پيا، جهار ڪوبہ نہ ٿو هڪلي ، هارياڻي جهولي جي تپش ڪان وهنجي پئي، جنهن تي شاعر پنهنجي اندر جو اونو ظاهر ڪيو آهي.

هيا هيا هيا او
دور وجي ٿي نيا
هيا هيا هيا.

کھڙي گھاٽ لڳي، ھيءَ نؤڪا، ڪٿي ڪٽي جيون،
چڪي پيو اڄ من ڪي سپني جھڙو سندر بن.

ھيا ھيا ھيا او،
دور وڃي ٿي نيّا(3)

هي گيت ساموندي علائقي سان واسطو رکي ٿو ڪراچي کان وٺي بمبي ۽ بنگال تائين سڄي ساموندي علائقي جي رهنمائي ڪري ٿو. جنهن جو لهجو دريائي علائقي جي مانجهين کان مختلف آهي. توڙي جو ٻوليون بدليل هونديون آهن. پر ماحول ساڳيو ئي هوندو آهي.

من - نگريءَ جي ڳلي ڳلي،
تنهنجي گھر سان وڃي ملي،
رمتي جوڳيءَ بين ڪنئي
درد پٽڪي سين هنئي
مليو نہ هن کي دان دلي. (4)

هي گيت رمتي جوڳين جي لهجي جي نشاني آهي، هنگلاج کان وٺي گرو گورک ناٿ جي گڦائن تائين سمورن جوڳن جي اندر جو آواز آهي.

ڪنڌيءَ نہ سگھري، ٻير نہ پلڙو،
سائو نہ سلڙو،
چانگون نہ چيلڙا!
مارو اڪيلڙا!
مارو اڪليڙا!. (5)

هن گيت ۾ مالوندن مارن جو لهجو آهن. ان حوالي سان هتي تہ تمام ٿورا مثال ڏنا ويا آهن. پر پوريءَ سنڌ جا سمورا لهجا شيخ اياز جي گيتن ۾ موجود آهن.

شيخ اياز جي لغت عام ۽ خاص جي لغت آهي ۽ هڪ ليکڪ جو اهوئي ڪمال آهي جنهن، ڪنهن بہ طبقي کي نظر انداز نہ ڪيو آهي.

لوڪ ادب ۾ سنڌي لوڪ گيت پنهنجي انفرادي حيثيت رکن ٿا پر گيت جو ذڪر ڪٿي بہ ڪونہ ٿو ملي. ڪشنچند بيوس جديد گيت جو باني آهي. ان کان پوءِ بردو سنڌي، شيخ اياز، نياز همايوني، قمر شهباز تنوير عباسي ۽ امداد حسينيءَ واري ٿهيءَ ڀرپور گيت لکيا جن ۾ شيخ اياز جو قدڪاٺ سيني کان مٿاهون آهي.

شيخ اياز گيت ۾ سٽاءَ توڙي موضوع جي لحاظ کان وڏا تجربا ڪيا آهن. شيخ اياز جو گيت جڏهن پڙهجي ٿو تہ ائين محسوس ٿو ٿئي ڄڻ ان لئي لاءِ سنڌي گيت صديون پئي واجهايو. نيٺ سنڌي گيت کي امر بنائڻ لاءِ هي مهان ڪوي اچي پهتو.

ڦٽڻ لڳي آ ميندي منڙا.
نمن جهليو آ ٻور - ڪيسين رهندين دور!

بوند اکين مان نہ ڪري نہ ڪري،
اولهہ کان آئي جو ڪڪري،
برسيا سي ڀرپور- ڪيسين رهندين دور!

تو ليءِ ساهہ ائين سِڏائي
جهو نجهڙي جو جين واجهائي،
جانيي لاءِ تلور- ڪيسين رهندين دور!(6)

هن گيت جي سري ۾ ڪيڏا نہ منظر آهن. ميندي ڦٽڻ لڳي آهي، نمن ٻور جهليو آهي. او منڙا تون ڪيسين رهندين دور. مينديءَ جو ڦٽڻ، نمن جو ٻول جهلڻ، بهار جي موسم ۾ پرينءَ جو دور هجي، تہ من ملول ٿيندو. اکين مان لڙڪن جو نڪرڻ ۽ اولهہ

ڪان ڪڪريءَ جو اپرڻ ۽ ان سان گڏ جي برسڻ جا عجيب منظر سجڻ لاءِ ساهه جو سيڏائڻ، جهونجهڪڙي ۾ واجهائڻ جيئن ڄاڻپي لاءِ تلور واجهه وجهندي آهي. هي سڀ اهي منظر آهن. جيڪي هڪ ڳوناٽي ڇوڪري جي بيان جو ڪارڻ بنجن ٿا. اها ئي گيت جي ڀرپور منظرنگاري آهي. هونءَ بہ گيت اها صنف آهي جنهن ڪي عورت جي اندر جو آوز چئجي تہ وڌاءُ نہ ٿيندو. وري جو محاڪاتي منظر ان گيت ۾ ڀريا وڃن ٿا تہ وڌيڪ پرسوز ۽ وڌيڪ درد انگيز ٿئي ٿو.

شاعريءَ جي ٻين صنفن ۾ ريختي انداز بيان ڪرڻ شاعر ڪي ڪجهہ اوکو محسوس ٿئي ٿو پر گيت تہ آهي ئي عورت جي حوالي سان. تنهن ڪري هن صنف سنڌي شاعريءَ ۾ شاندار جڳهہ والاري آهي.

آءُ، سرنهن گل ڪيا، مينهن پيا، آءُ آءُ، پرين آءُ!
هاءِ ڪُهي تو بنان چڻ اتر واءُ ـ آءُ پرين آءُ!
پنڌ پيو آنهہ ڇا! چنڊ هنئين چوپڙي
آءُ سپاجها سجڻ آءُ گهڙي لاءِ گهري؟
چند جيان ڪر چٽاءُ ـ آءُ پرين آءُ!(7)

چيٽ جي منڊ، سرنهن جو زُمردي گل، چيٽاڪي جي برڪا، اتر جي ٿڌي واءُ وجود ۾ وڍ پئي وجهي، ۽ پرين ڪي اچڻ جي التجا، اهي سڀ منظر انسان جي ميٺ ۽ محبت جا سرچشما بنجي وڃن ٿا. فطرت محبت جو انمول اتساهہ انسان جي اندر ۾ پريو آهي. اهو ماڻهوءَ ڪي مجبور ڪري ٿو ڇڏي ۽ اهو انسان جو فطري حق آهي.

گيت جي هن بند جا ڏسو هي منظر، رات جو وقت چند جي چوڏاري پڙي آهي، وينگس جي من ۾ عجيب انومانُ ٿو اپري تہ شايد پرين پنڌ پيو آهي. جو چند پڙي هئين آهي. بي اختيار چوي ٿي او سپاجها سجڻ گهڙيءَ لاءِ ئي هن گهر ۾ گهڙي آءُ، چنڊ جيئان چِٽاءُ ڪر، آءُ پرين آءُ! چند جي پڙي، پرين جي پنڌ پوڻ جو انومان آهي، سجڻ جو گهڙي لاءِ هنڌ ۾ گهڙي اچڻ ۽ اندر ڪي چند جيئان چٽو ڪرڻ، سڀ اهي جذبا آهن. جو اندر مان ارمان باک جي ڪرڻ جيئان اپري ٿا

پون. جن کي روڪڻ ماڻهو جي مٿڙتا، موسم ايندي ئي حيوان بہ مستيءَ ۾ اچي ويندا آهن. انسان ويچارو سماجي بندشن ۾ رهندي پيار پريا ورلاپ ئي ڪري سگهي ٿو. هن گيت جي منظر نگاريءَ ۾ جيڪي رنگ پريا ويا آهن، انهن ۾ ڪنهن قسم جو تصنع نہ آهي، اهائي سچي شاعر جي سڃاڻ آهي.

تون جي ايندين رات، الا او رات!
تہ منهنجي رات امر ٿي ويندي!

تون جي ايندين ميت هي سنگيت امر ٿي ويندي،
مون ٻاري جا جوت، انهيءَ جي جيت امر ٿي ويندي.

پر جي ڪاڏم مات، الا اومات!
تہ منهنجي مات امر ٿي ويندي.(8)

رات جي ويلا، اوسيئڙو ۽ اوسيئڙي ۾ پرين اچي وڃي تہ واقعي اها رات حياتيءَ جي امر رات ٿي ويندي، جواني ديواني آهي. جيڪا پرين جي پورن ۾ ڪيئي ساز سنگيت وڄائيندي رهندي آهي. ۽ اوسيئڙي ۾ جوتون جلائي راتيون وهائي ڇڏيندي آهي. هونءَ تہ پيار ۾ هار ۽ جيت جو تصور ئي ڪونهي. پر سماجي ستاءَ پنهنجا الائي ڪيترا مامرا ماڻهو مٿان مڙهيا آهن.

وينگس چوي ٿي اي ميت تون جيڪڏهن ايندين. هي جيڪي پنهنجن هٿن سان گهڙو ۽ ٿالهہ وڄائيندي رهان ٿي. اها منهنجي سنگيت امر ٿي ويندي، ۽ تنهنجي اوسيئڙي ۾ هيءَ جيڪا جيءَ ۾ جوت جلائي اٿم. اها جيت امر ٿي ويندي، جي تو ڪَٽيو مون مات ڪاڏي، تہ اها مات بہ امر ٿي ويندي.

هي اٿاهہ پيار جا منظر آهن، جو بيخوديءَ جي عالم ۾ ڪڏهن ماڻهو ويني ويني ٽيبل وڄائيندو آهي تہ ڪڏهن پير وينو لوڏيندو آهي، اهي ساز سنگيت عام سازن کان وڌيڪ پيارا آهن. هن گيت ۾ وينگس مست مگن نظر اچي ٿي جنهن جي اکين

مان ازلي جوت جَرڪي رهي آهي. جنهن وٽ هار ۽ جيت جو ڪو تصور نہ آهي. بس رڳو زماني جي اظهار داريءَ لاءِ جيت ۽ هار جا لفظ زبان تي تري آيا اٿس، ورنہ هن جو پيار آب حيات کان اجرو آهي.

مانجهي وو!
مانجهي وو!

هنجهـــ اڏاٽـــا اَنـــڌياري ۾
آئِـــي سَـــر تـــي ســـانجهي وو!
مانجهي وو!

مون وٽ آهہ مڇي سان تو لئہ
اج تہ ڪنيءَ ۾ ڪانجهي وو!
مانجهي وو! (9)

بيڙائتي مانجهيءَ جي وينگس انڌياري ۾ سَر تان هنجهہ اڏندي ڏسي ٿي. تہ پنهنجو بيڙائتو مانجهي ياد اچيس ٿو. اهو غمِ جانان ۽ غم دوران جو جَهڳڙو هلندو ٿو رهي، مانجهي ڪڏهن هن پار تہ ڪڏهن هِن پار، پورن مٿان پور، پلا پاڻِي ويچارو هڪ هنڌ ڪٿي رهي سگهندو!

ناڪئن ڪي تہ ماڻهو پار پڄائڻا آهن، ڪڏهن هن پاران پور ڪٽي هن پار ويندا آهن. ڪڏهن هُن پاران پور ڪٽي هِن پار ايندا آهن . اهو لا متناهي سلسلو صدين کان جاري آهي. مانجَهن جون وَهُون ويچاريون سندس اوسيئڙو ڪندي لڇي راتيون گهاريندیون آهن. پلا جنهن گهر ۾ گهر ڌڻي نہ هجي تہ ان گهر ۾ ڪهڙي رونق هوندي. ظاهر آهي انهيءَ ۾ ڪانجهي ئي رَجهندي پر چوندا آهن پيار جو جذبو پيٽ کان مٿي آهي. ان جو واسطو دلي ۽ ذهني ڪيفيت سان آهي.

پيار تہ سچ جو ساڪي آهي سچ پيار جو صحيفو آهي. ان ۾ ڪوڙ جي ذري برابر بہ گنجائش ڪانهي. شان رکڻ جي ڳالهہ ئي نہ آهي. جيڪا حقيقت هوندي اها بيان ڪبي.

مٿئين گيت جا منظر ۽ پس منظر نہ رڳو خالي منظر آهن، پر حقيقت بہ آهي. اهوئي هڪ سچي فنڪار جو شيوو آهي. جو ان جي ڪوتا مان سچ سنڌوءَ جيئان ڇوليون ڏئي پيو وهندو آهي.

مان توکي گيت ڏيان اي ڌرتي!
تون مون تي زنجير وجهين!
هي گيت گُلابي جُهڙَ ڦڙ جا،
هي گيت شرابي جُهڙ ڦڙ جا،
هي سانوڻ جا، من ڀانوڻ جا،
هي آگم آگم آنوڻ جا،
هي گيت اجايل مورن جا،
ريتيءَ تي ڪنٺ - ڪنورن جا،
هي گيت سُنهري سنڌوءَ جا.
تنهن نيري گهري سنڌو جا.(10)

دنيا جو دستور رهيو آهي تہ داناءَ ماڻهوءَ جي قدر شناسي سندن حياتيءَ ۾ نہ ٿي آهي. ۽ انهن پنهنجي تاريخ جيڪا لکي آهي، ان ۾ زماني جي بيدردن جو ذڪر ڪيو اٿن. ائين شيخ اياز بہ هن گيت ۾ اهڙو اظهار ڪيو آهي.

اي ڌرتي مان توکي گيت ٿو ڏيان ۽ تون مون تي زنجير ٿي وجهين، مون کي قيد ٿي ڪري.

هن گيت ۾ اٺونجاهہ قسمن جا گيت ڄاڻايا اٿس، تہ مون توکي هيترا گيت ڏنا آهن ۽ تون مون تي زنجير ٿي وجهين. انهن ۾ گلابي، شرابي، سانوڻ جي آگمن جا گيت، اجايل مورن جا گيت، ڪنور ماڻهن جا گيت، سنڌوءَ جا سونهرا گيت ۽ سنڌوءَ

جهڙا گهرا گيت شامل آهن. حقيقت تہ اجا بہ ان کان مٿي آهي. جنهن ماڻهوءَ ٿيتهہ هزار ڪوتائون هن ڌرتي کي ڏنيون هجن ۽ ان جي عيوض ڪيس ننڍين ننڍين ڳالهين تي رنجايو ۽ آزاريو ويو هجي. تہ اهو ضرورچوندو تہ مون اوهان کي ڇا ڏنو آهي ۽ اوهين ڇا ٿا ڏيو؟ ائين شيخ اياز پنهنجي هن گيت ۾ ڪوتائن جا موضوع بہ ڏنا آهن ۽ آخر ۾ وري بہ چوي ٿو:

مان توکي جيت ڏيان او ڌرتي!
تون مون تي زنجير وجهين!

بس هڪڙي پڇا ڪئي اٿس هڪ سوال نوٽ ڪرايو اٿس. نيٺ تہ هن سوال جو جواب ڪڏهن نہ ڪڏهن ڌرتيءَ کي ڏيڻو ئي پوندو.

هئہ هئہ ٻيريون ڄاڳريون!
هئہ هئہ اَرتيون آڳريون!

سارو ڏينهن بهار ۾،
هر هر قول قلار ۾.

هئہ هئہ ٻيريون ڄاڳريون!
هئہ هئہ اَرتيون آڳريون!(11)

ڄاڳريون ٻيريون، اَرتيون آڳريون. جن تي اجا مڱڻي جي ميندي بہ نہ لڳي آهي، اهي جڏهن ڄاڳرين ٻيرن جي ڪنڊن سان اٽڪن ٿيون تہ رت ٿي پون ٿيون، ڄاڳريون ٻيريون هينئر تہ صرف وچي پهاڙي چوٽين تي بچيون آهن. پر اڄ کان چار ڏهاڪا اڳ بہ جَهلن جي صورت ۾ ڪاڇي ۽ ٿر جي زينت هُيون.

ڪاڇي جي علائقي واريون ڄاڳريون ٻيريون سم شاخن جي نذر ٿي ويون. جتي هر هڪ جَهلو سون ايڪڙن جي ايراضي والاريون ٻيڻو هوندو هيو. ٻهريان تہ انهن

کي ٻيلي ڪاتي جي آفيسرن جا هٿ نصيب ٿيا، جن نيڪا ڏئي واڍن کان پُڳڙن مٿ تي تين وال ڪيا، اهي منظر جن ڏٺا آهن، اهي ٿڌا ساهہ ڀري ماضيءَ کي ياد ڪن ٿا.

اها بيدري بيان ڪن ٿا ان کان پوءِ سم شاخن جي ڪاري پاڻيءَ جيڪا ڏيهي جيوت جي تباهہ ڪاري ڪئي آهي. اها بيان ڪرڻ کان ٻاهر آهي. جن ۾ ڄاڱريون ٻيريون، ڪرڙ ڪنڊيون ۽ ڪبڙن جو نسل تباهہ ٿيو آهي. ۽ هينئر انهن وڻن ڏسڻ لاءِ اکيون آتيون آهن.

شيخ اياز جي هن گيت جا منظر هڪ پاسي سرنهن ۽ ڄانپي جي ڦولار هجي ۽ ٻئي پاسي ڄاڱريون ٻيريون پچي ريٽيون ٿين ٻيٽيون هجن. صبح جو سويري ڪنواريون نينگريون جڏهن ڇَليون ۽ ڪارِيون ڪٽي ٻير چونڊڻ ويندڀون هيون، جن جا هٿ ٻيريون ڏوڻيندي ۽ چونڊيندي ڦٽجي پوندا هئا. ڄاڱري ٻيرن جي ڪنڊن جوبہ عجيب نمونو آهي. هڪ ڪنڊو تتر جي ڪَڙهہ جيئان تکو ۽ سڌو تہ ٻيو ڪنڊو چتوءَ جي چهنب جيئان ڪنڊو ۽ تکو هجي ٿو. هڪڙو ڇُپي رت ڪڍي ٿو تہ ٻيو ڇُپي ڪُنڍي جيئان ڦاسي ڪَل پٽي ڇڏي ٿو. پوءِ بہ مارو ماڻهو ان پنهنجي ڏٿ کي ڪين ڇڏيندا هئا ڇو تہ اهي انهن جا موسمي ميوا آهن.

نيڻ ٻرن ٿا.
سانوڻ جي هريالي آهي،
ٿاري ٿاري آلي آهي،
برکا رت مَتوالي آهي،
جنهن ۾ منهنجا انگ ٺرن ٿا.
نيڻ ٻرن ٿا.(12)

ادب ۾ جماليات ۽ حقيقت نگاري جيڪي ٻئي منظرنگاري جو حصو آهن. انهن کي ڪنهن بہ قيمت تي نظر انداز نہ ٿو ڪري سگهجي.

هن گيت ۾ جيڪا حقيقت پيش ڪئي وئي آهي. اکيون جوت جيئان جرڪن ٿيون، سانوڻ ڀرپور ساوڪ ۽ هريالي وڇائي ڇڏي آهي. تاري تاري رسيل ۽ آلي آهي. مٿان برکا وسي ٿي پئي، انگ تہ ٺرن ٿا پر نيڻ ٻرن ٿا.

اُها جيڪا اندر ۾ آڳ آهي. اهڙڪو ڪائي جڏهن نيڻن ۾ اچي ٿي تہ انسان جو ازلي عشق ظاهر ٿي پوي ٿو. پوءِ اهو عشق مجازي هجي يا حقيقي، پر ان جي پيڙا تہ ماڻهوءَ کي ڀوڳڻي آهي. هن گيت جي پس منظر ۾ جيڪو ليکڪ جو ازلي عشق آهي. جنهن کان سونهن ۽ سوڀيا جا هزارين ليک لکايا. آخري دم تائين سندس نيڻ ٻَرندا رهيا ۽ پوءِ اهو سچو جَرڪو سنڌي ادب ۾ اوتي ڀڙڪو ڪائي اجهامي ويو. پر اُها جوت صديون ٻرندي رهندي.

حوالا:

1. شيخ اياز، وڄون وسڻ آئيون، زيب اڪيڊمي مرڪز، 1993ع
2. شيخ اياز، ڀونر ڀري آڪاس، نيو فيلڊس پبليڪيشن حيدرآباد، 1995ع
3. شيخ اياز، ڪلهي پاتم ڪينرو، غلام رباني آگرو، 1963ع
4. شيخ اياز، ڪلهي پاتم ڪينرو، غلام رباني آگرو، 1963ع
5. شيخ اياز، ڪي جو ٻيجل ٻوليو، نيو فيلڊس پبليڪيشن حيدرآباد، 1995ع
6. شيخ اياز، ڀونر ڀري آڪاس، نيو فيلڊس پبليڪيشن حيدرآباد، 1995ع
7. شيخ اياز، ڀونر ڀري آڪاس، نيو فيلڊس پبليڪيشن حيدرآباد، 1995ع
8. شيخ اياز، ڪلهي پاتم ڪينرو، غلام رباني آگرو، 1963ع
9. شيخ اياز، ڪتين ڪر موڙيا جڏهن پاڳو ٿيون، نيو فيلڊس پبليڪيشن حيدرآباد 1996ع
10. شيخ اياز، وڄون وسڻ آئيون، زيب اڪيڊمي مرڪز، 1993ع
11. شيخ اياز، ڪي جو ٻيجل ٻوليو، نيو فيلڊس پبليڪيشن حيدرآباد، 1995ع
12. شيخ اياز، هينئڙو ڏاڙهونءَ گل جئن، نيو فيلڊس پبليڪيشن حيدرآباد 1991ع